

features of modern science is interdisciplinary; it became difficult to distinguish fundamental and applied types of research. Particular attention is paid to sociocultural aspects of the production and use of scientific knowledge. Back in the late 1980s, "Social epistemology" appeared in the USA as a supplement and in some sense opposition to the classical concepts of "pure science". **Discussion.** In Ukrainian textbooks on the philosophy of science, there is necessarily a section dedicated to classical concepts created by K. Popper, T. Kuhn, I. Lakatos and P. Feyerabend. However, the presentation of this material varies. Some authors merely recapitulate the ideas behind these concepts, while others criticize them and supplement them with new ideas. A third group highlights their significance for the ongoing development of philosophy and philosophical sciences. In our opinion, these classical concepts should be considered in the context of the achievements of modern science and new theories of the philosophy of science. **Conclusions.** The philosophy of science has been engaged in creating an evolving image of science, reflecting the dynamic nature of scientific knowledge. Philosophers study the scientific practice of a specific period taking into account the socio-cultural context and create new concepts of the development of science. All this must be reflected in the educational literature on "Philosophy of Science".

Keywords: science, philosophy of science, positivism, epistemology, interdisciplinarity.

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18449

УДК 130.2(045)

Г.М. Клешня

СУБ'ЄКТ & СУСПІЛЬСТВО У СОЦІАЛЬНОМУ ПРОЕКТУВАННІ

Національний авіаційний університет
e-mail: svanna@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-6989-6392

Анотація. У статті здійснюється філософська рефлексія суб'єкта та суспільства як базису цілепокладання в соціальному проектуванні. Акцентується увага на досягненні соціальної гармонії як мети соціального проектування в епоху Модерну. Особлива увага приділяється ролі особистості в процесі цілепокладання, під час якого обирається мета і завдання проекту. Показано філософську суперечність у цілепокладанні особистих та соціальних проектів Постмодерної доби.

Ключові слова: суб'єкт, соціум, соціальне проектування, цілепокладання, соціальна гармонія, творчість.

Вступ

Світ ХХІ століття змінюється, постійно і непередбачувано. Мінливий, динамічний, нестабільний, часом хаотичний, світ постійно кидає виклик людині. Комфортно жити з невизначеністю світу, сприймати життя як належне і, більше того, толерантно ставитися до самої невизначеності, бути готовим до несподіваних кроків, спонтанних рішень, вільних проявів любові і ненависті, радості і смутку... Що це, як не ідеал спонтанності і творчості, конгруентності та креативності гуманістів ХХ-го століття? Однак змінюється і осмислення людини, здатної жити в постмодерному світі. Вона набуває нових характеристик. Відбувається перехід від розуміння особистості як стабільної, структурованої системи, що має певний механізм розвитку і взаємодії зі світом, до усвідомлення того, що світ будується тут і зараз, а «Я» будується разом зі світом. І це «Я» світу невизначеності вже не потребує творчих властивостей, адже потреба «думати наперед», планувати своє життя за таких умов видається безглуздою.

Проектування вже традиційно є одним із найпоширеніших методів пізнання дійсності та невід'ємною частиною будь-якого дослідження, а також видом діяльності. Створення, проектування образів майбутнього, їхня побудова передбачає поєднання теоретичних досліджень, усвідомлення практичної ефективності та досвіду розробки форм і технологій для досягнення ефективного майбутнього. З-поміж різноманітного застосування проектування як способів пізнання дійсності окремого філософського осмислення потребує соціальне проектування, як найбільш раціональний спосіб організації буття людини у суспільстві.

Тематичне поле соціального проектування відображене в теорії технології Н. Віга, Д. Гранта, С. Булгакова, в «автономній» технології Ж. Еллюля та «інтелектуальній» технології Д. Белла, в структуралізмі та постструктуралізмі М. Постера. На початку ХХІ століття в роботах із соціального проектування розглядалися можливості реалізації соціальних проектів у модернізації соціогуманітарної сфери, концептуальні питання соціального проектування тощо. Увага зосереджувалась на аналізі посилення суб'єктивного впливу в ініціюванні та реалізації соціальних проектів. Осмисленні концепції постмодерну як окремого об'єкта проектування та аналізу фундаментальних зрушень у царині науки і освіти присутня у роботі Л. Дротянко (Дротянко 2023). С. Орденів розглядав керований хаос як інструмент радикального соціального конструювання і проектування сучасності (Орденів 2023). О. Шаповалова зазначає, що бурхливий розвиток соціальної інженерії, різних форм проектувальної діяльності, виділення проектування в особливий вид професійної діяльності спонукало до розвитку особливої проектної культури, проектної термінології, проектного мови (Шаповалова 2014, 67). Повертаючись до нашого дослідження співвідношення змісту і форми в соціальному проектуванні постмодерної культури, зазначимо, що ми звертали увагу на зростання ролі суб'єкта у соціальному проектуванні (Клешня 2014), однак вважаємо, що це питання наразі потребує додаткового філософського осмислення.

Мета дослідження

Здійснити філософську рецепцію ролі суб'єкта у соціальному проектуванні через призму цілепокладання як базового елемента соціального проекту.

Методологія дослідження

Найбільш адекватними методологічними засобами для досягнення сформульованої мети є культур-історичний, аксіологічний та праксеологічний методологічні підходи, а також методи герменевтики, діалогічності філософських точок зору.

Результати дослідження

Серед науковців, які займаються питаннями соціального проектування, немає єдиної думки щодо його мети та завдань. Так вчені акцентують увагу на наявності у соціальному проектуванні явної мети та латентної мети, завданням якої є оптимізація взаємодії людей, організацій та спільнот. Явною або латентною (прихованою) метою соціального проекту завжди є досягнення солідарності людей, у тому числі групової солідарності безпосередніх учасників проекту. Іншими словами, (суб'єктно-орієнтований) підхід до соціального проектування, визнає людиновимірність об'єктів соціального передбачення та активістську позицію суб'єктів. Подібне трактування мети соціального проектування є ближчим до принципів праксеологічного підходу. Водночас основною метою соціального проектування є створення проекту, тобто розробленої ініціатором проекту соціальної інновації, метою якої є створення, модернізація або збереження матеріальної чи духовної цінності у зміненому середовищі, яка має обмеження у просторі, часі та ресурсах і вплив якої на людей визнається позитивним за своєю соціальною значущістю. Сутність проектування полягає в побудові бажаних станів майбутнього на основі наявних для цього ресурсів. Іншими словами, відбувається трансформація та реструктуризація існуючої реальності. При цьому стратегічна мета соціального проектування має як соціальне (організаційне), так і особистісне значення. Ми окремо виділяємо думку А. Пригожина, який наголошує на домінуванні суб'єктивності в процесі цілепокладання: «в якості критерію процесу цілепокладання я пропоную суб'єктивність мети як основний критерій її якості, тобто виділення суб'єктивної складової (авторської, творчої, вольової)» (Пригожин 1985, 112). У А. Пригожина акцентується увага на тому, що мета має суб'єктивно-об'єктивну природу. «Це означає, що для її виникнення необхідні об'єктивні умови і вибір суб'єкта» (Пригожин 1985, 115). На наше переконання, цей висновок є абсолютно універсальним, адже не залежить ні від рівня, ні від спрямування перетворювальної спрямованості проекту.

У деяких роботах соціальний проект розглядається як своєрідна прескриптивна модель, що відображає бажаний майбутній стан системи, який виникає внаслідок певних дій людей, наявності певних фінансових, трудових, матеріальних, когнітивних, евристичних, ціннісних та інших ресурсів. Соціальний проект розглядається і в якості мети проектної діяльності, як виду соціальної творчості. Основною стратегічною кінцевою метою соціального проекту є створення ідеальної спільноти колективних відносин з

урахуванням об'єктивних умов і життєдіяльності різних соціальних груп.

Соціальний проект як комунікація постає у вигляді системи спеціальних знаків, відібраних, організованих і пов'язаних певною залежністю свідомо розроблених і науково обґрунтованих характеристик, параметрів, показників та індикаторів, які дають конкретне знання про бажаний майбутній стан соціальної системи або процесу. Крім того, соціальний проект є не описовою, як науковий прогноз, а прескриптивною (директивною) моделлю. Проект відображає бажаний майбутній стан системи, який виникає за певних дій людей (людський, суб'єктивний фактор), наявності певних фінансових, трудових, матеріальних, паливно-енергетичних та інших ресурсів (об'єктивний фактор). Соціальний проект містить в собі систему загальних параметрів об'єкта, придатного для проектування. Ця система параметрів об'єкта, безумовно, повинна характеризувати цей об'єкт загалом, а також містити систему параметрів його підсистем, блоків, елементів та їхніх складових зв'язків. При створенні соціальних проектів важливо враховувати вплив виникнення глокальних тенденцій на розвиток зовнішнього середовища.

З праксеологічної точки зору, проекти постмодерного суспільства реалізують у образах майбутнього, що створюються, принципи децентралізації, дрібносерійного виробництва, варіативності тощо, що, на перший погляд, дає змогу врахувати особливості сфери їхнього застосування і у такий спосіб підвищити ефективність їхньої реалізації. Водночас, вони є також сферою реалізації творчого початку суб'єкта.

Звертаючись до Модерного осмислення проекту як специфічного виду людської діяльності, хочемо звернути увагу на роль соціального проектування в соціокультурному розвитку людства. Визначальним чинником соціального проектування у соціокультурній сфері постають не технічні прийоми та технологічні рішення, а цілепокладання, мета проекту як сутність людської діяльності. Наприклад, Огюст Конт убачав у гармонії суспільства головну умову його стабільності, можливість нормального існування і розвитку кожного класу, нації та людини в ньому. На його думку, соціальної гармонії і стабільності можна досягти за допомогою науки, яка повинна знайти необхідний механізм взаємодії між усіма частинами суспільства, узгодити інтереси всіх соціальних верств та індивідів з інтересами суспільства (Бірюкова 2017, 151).

Насамперед, ідеться про підхід до суспільства як цілісної соціальної системи, про закономірний і прогресивний розвиток суспільства, про роль у цьому розвитку поділу праці, політичної активності людей, науки і духовної культури. Погляди О. Конта на чинники гармонії в суспільстві та його стабільності, а також на роль держави в узгодженні інтересів різних соціальних суб'єктів залишаються актуальними і сьогодні. Цілісність та гармонія/дисгармонія суспільства є основною темою досліджень Г. Зіммеля. Він першим сформулював ідею фундаментальної (або наперед встановленої) гармонії індивідів і суспільства в процесі їхньої взаємодії, яка досі залишається

практично недослідженою. Цілісність процесу соціалізації виражається в «наперед встановленій гармонії» між індивідом і суспільством. Індивід живе своїм соціальним життям, яке становить цінність особистості, а суспільство живе індивідуальним життям своїх індивідів.

Соціальне проектування, як суто людська сфера діяльності у кінцевому рахунку прагне до досягнення соціальної гармонії, як найкращого із можливих станів суспільства, вираженого найвищим ступенем рівноваги, збалансованості, пропорційності сфер життєдіяльності суспільства в певних межах, що гарантує найбільш інтенсивний і повний розвиток кожної сфери суспільства і всіх їх разом. Соціальна гармонія асоціюється з економічним і соціальним процвітанням, високим матеріальним добробутом та якістю життя, але не обмежується ними. Примітною рисою соціальної злагоди є висока якість соціально-психологічного клімату в суспільстві та соціальних відносин між класами і групами, а також між окремими індивідами. Ці відносини характеризуються співпрацею, партнерством, ненасильством, безпекою, справедливістю, рівністю, братерством, свободою, згодою, миром, доброзичливістю та вирішенням розбіжностей і конфліктів лише шляхом досягнення компромісу.

Соціальна гармонія затверджує пріоритет соціальної сфери, яку спрямовано на людину, підпорядковано і відповідає їй (Бірюкова 2021, 10). Отже, – це і стан, і процес розвитку суспільства. Соціальна гармонія – це процес гармонізації сфер, завдяки якому відбувається перехід від станів загибелі, занепаду, гальмування до стану процвітання/гармонії та його підтримання. Стан суспільства визначається, насамперед, співвідношенням його сфер як найпотужніших і наймасштабніших його складових. Тому суспільна гармонія як мета процесу передбачає безперервну і постійну гармонізацію/рівновагу сфер суспільства. Соціальна гармонія містить у собі гармонію на всіх рівнях: країна, регіон, галузь, місто, компанія, сім'я та особистість.

Соціальна гармонія може бути осмислена як мета соціального проекту побудови певного ідеального стану суспільства. Соціальна гармонія як мета передбачає успіх, процвітання, добробут, якість життя, відродження, виживання тощо як свої аспекти, але не обмежується ними, а перевершує і гуманізує їх, підпорядковуючи гармонії людини і соціосфери. Соціальна гармонія є найбільш сприятливою для людини, створюючи всі необхідні умови для всебічного розвитку особистості, яка відтворює злагоду на індивідуальному рівні. Соціальна та індивідуальна гармонія є нерозривними, підтримують одна одну в єдиному процесі.

Звичайно, соціальна гармонія – це не соціальний рай, який повністю виключає злочинність, наркоманію, алкоголізм, проституцію, насильство, суїцид тощо. Вона не викоринює соціальну патологію (яка, в принципі, невикоринна), але суттєво обмежує її, зводить до мінімуму. Однак, визнаючи існування таких негативних явищ суспільного життя, людство може прийняти одну з двох кардинально різних альтернативних стратегій реагування на їхню

наявність. За однією із альтернатив можна залишити все «як є», визнаючи такі патологічні стани частиною самоорганізованої хаотичної системи, яка осмислюється як стан культури Постмодерну, або ж обрати інший шлях. Той шлях, який відповідає підходу Модерного суспільства, що визнає шлях до самовдосконалення, досягнення бажаного стану, тобто застосування проектного підходу. Визнаючи, що жодне суспільство не може вижити без узгодження базових установок функціонування інститутів, у тому числі закладів освіти і виховання, ми повинні визнати також право на існування механізмів (технологій) їхнього створення і впровадження.

Однією з таких технологій є соціальне проектування, метою якого є вироблення гармонійно організованих образів майбутнього, основними складовими якого є: стабільність норм; інтеграція культурних цільей; соціально схвалювані поведінкові установки; стабільні суспільні настрої; позитивний соціально-психологічний клімат; толерантність і лояльність взаємовідносин у суспільстві; досягнення компромісу інтересів різних індивідів, які належать до різних соціальних верств; соціальна збалансованість і рівновага; цілісне, інтегроване й консолідоване суспільство.

Фактично, це є досягненням уявного стану суспільної гармонії. Вибір гармонії як мети проекту має певні недоліки: з точки зору праксеології він не достатньо раціональний і погано формалізується. Водночас, сьогодні в дискусіях про сутність раціональності домінує активістський підхід, глокальний контекст і синтез із свободою творчістю та бажанням. З одного боку, підходи до раціональності з часів Античності значно змінилися. Тоді вона сприймалася як логічне розгортання інтуїтивно осягнутого змісту, натомість у сучасності вона насичується проектно-конструкторським контекстом. З іншого боку, існують загальні зразки у вигляді правил логічних міркувань і формальних критеріїв прийняття рішень. Так само це обов'язково передбачає зв'язок (але не взаємну редукцію) раціональності та свободи, толерантності та взаємного визнання. А отже, – комунікацію нового категоріального рівня.

Раціональність є актуальною темою дослідження у філософії, соціології та інших соціальних і гуманітарних науках ще з часів М. Вебера. Вона осмислюється як культурна цінність, форма контролю і форма звільнення людини. Водночас, деякі автори висловлюють сумніви щодо людської раціональності. Наприклад, К. Поппер, вважаючи світ і суспільство ірраціональними, намагався знайти збалансовану позицію між сумнівною можливістю «управління» всім суспільством і бажанням ним керувати.

Раціональність визнається властивістю як індивіда, так і соціальних систем, здатних до саморегуляції та саморозвитку. Її можна розуміти і з суб'єктивної точки зору. Вона є насиченою проектним потенціалом. Раціональність проявляє ціннісний вибір між необхідним і бажаним. У процесі реалізації раціонального підходу до перетворювальної діяльності соціальний актор обирає між бажаними

результатами, свободою уподобань, толерантністю та взаємним визнанням стратегій інших акторів. У постмодерністському дискурсі раціональність має чітку глокальну проєкцію. Водночас, раціональність в її оціночних формах може виступати в різних значеннях, на різних масштабних рівнях соціальних систем і з різним ступенем суб'єктивності, що залежить від цілей, сенсів і фактичних результатів. У процесі комплексу соціальних дій, у просторі соціальної перспективи формується ризомна мережева структура раціональних дій окремих суб'єктів і суб'єктів-груп, спільнот, організацій.

Обговорення

Уявлення про людину, здатну жити в постмодерному світі, набуває нових характеристик. Відбувається перехід від розуміння особистості як стійкої, структурованої системи, що має певний механізм розвитку і взаємодії зі світом, до усвідомлення того, що світ конструюється тут і зараз, а «Я» конструюється разом зі світом. Такий погляд на людину і світ стає все більш чітким і впевненим. Його витoki можна знайти в концепції символічного інтеракціонізму (Дж. Г. Мід), теорії особистісних конструктів (Дж. А. Келлі), ідеях соціального конструкціонізму (К. Герген, Дж. Шоттер), філософії нестабільності (І. Пригожин), теорій дискурсу в постмодерністській філософії, лінгвістиці та семіотиці (Р. Барт, Е. Бенвеніст, Ж. Бодрійяр, Р. Водак, Ж. Дерріда, Т. ван Дейк, У. Еко, М. В. Йоргенсен, Г. Кресс, Е. Лакло, С. Муфф, М. Пешо, П. Серіо, Й. Торфінг, Н. Феркло, Л. Д. Філліпс, Й. Фіске, М. Фуко, Ю. Габермас). У зв'язку з цими процесами в суспільстві загалом по-новому переосмислюються психологічні категорії та поняття, переглядаються уявлення про особистість (наприклад, К. Герген показує, як у постмодерному світі розпадається відчуття центрованого «Я» і натомість виникає «мульти-Я»). Відповідно, змінюється розуміння феномену особистісної ідентичності та поняття «Я-концепції». Ми підходимо до розуміння мотиваційних процесів і мотивів не як таких, що існують переважно у свідомості чи підсвідомості людини, а як таких, що перебувають у стані постійного дискурсивного конструювання. Вони занурені в різні типи соціальних дискурсів, а також проявляються в особистих дискурсах (наприклад, у вигляді наративів) і тому можуть впливати на мотиваційні дискурси інших людей. Тому варто говорити про занурення мотивації у простір взаємодії та розгляд її проблематики в контексті постмодерністської культури та кризь призму постнекласичної раціональності.

За такого підходу, мотивація особистості перестає бути набором біологічних чи соціальних потреб, ієрархією цінностей. Вона більше не залежить від зовнішніх впливів. Натомість вона базується на взаємодії та діалозі – і на постійному процесі конструювання мотивації, пояснення собі причин і цілей, смислів і цінностей (мотиваційний наратив).

Ми неодноразово повертаємось до тих трьох основних проблем породжених сучасною

техногенною цивілізацією, які загрожують існуванню людства: 1) проблема виживання в умовах постійного вдосконалення зброї масового знищення; 2) наростання екологічної кризи в глобальному масштабі; 3) проблема збереження людської особистості, людини як біосоціальної структури в умовах наростання всебічного відчуження. У контексті третьої проблеми ми стаємо свідками постійної динаміки, зміни світу який вириває коріння і традиції, змушуючи людей жити одночасно в різних традиціях, в різних культурах, пристосовуватися до різних обставин. Людські зв'язки стають спорадичними і, з одного боку, об'єднують всіх індивідів в єдине людство, а з іншого – ізолюють і атомізують людей. Схожу думку висловлює К. Джерджен у контексті насичення сучасного світу віртуальною комунікацією (Gergen 2005). І сьогодні ми звертаємось до осмислення проблеми збереження людської особистості в умовах зростаючого і всебічного відчуження.

Як стверджує Ф. Ніцше, Бог помер (Ніцше 2021). Якщо це так, то ідея світу як природного цілого (тотожного Богові) зникає, і світ перетворюється на хаос, який неможливо пояснити раціонально. Почалося розчарування в науці та її методах. Людина також втратила своє місце у світі. Якщо раніше вона була частиною раціонального цілого, то тепер вона вкинута в божевільний світ і тому є чужою в цьому світі. За Ф. Ніцше, людина, як творча істота, здатна змінювати своє буття і в цьому творчому початку уподібнюючись до Бога, однак, стає частиною загального хаосу буття. На нашу думку, таке розуміння місця людини у світі повертає її до природного (тваринного) стану. При цьому нівелюються всі надбання людства як у філософії, так і у науці та зрештою і у культурі загалом.

Водночас «Філософія життя» легітимізує опозиційну пару, що становить дихотомічну єдність природної людини в образі «надлюдини» – особистості, здатної розвивати, змінювати і перетворювати буття. Ф. Ніцше також постає проти розуму як засобу організації людського життя, вважаючи останнє сліпою силою і самовладною сутністю. Він протиставляє силу життя культурним нормам і цінностям, вважаючи, що саме людська слабкість і незахищеність спричиняють появу культури як системи штучних засобів виживання.

Отже, творчість Ф. Ніцше водночас легітимізувала право індивіда на зміну Dasain буття, яке може бути виражене, серед іншого, як соціальний проєкт. Апелюючи до спадщини Ф. Ніцше у ХХ столітті, одні намагалися покращити людську природу (євгеніка), інші виправдовували масове знищення цілих народів. На нашу думку, жажливі антисоціальні проєкти нацизму та сталінізму мали не філософське (софістичне) виправдання – легітимізовану «надлюдину». Цей «темний» бік людського генія, який не визнавав права інших на

самовираження, призвів до найкривавіших сторінок в історії людства.

Висновки

У процесі здійснення філософського осмислення зміни ролі суб'єкта та суспільства як базису цілепокладання в соціальному проектуванні ми виявляємо певну кореляцію з аксіологічними засадами конкретної культурно-історичної епохи. Зокрема, базуючись на беззаперечних принципах раціоналізму, актуалізується досягнення соціальної гармонії як мети соціального проектування в епоху Модерну. Це свідчить про пріоритетність суспільно вагомої мети над суб'єктивними прагненнями. Однак така мета має гуманістичний вектор, як ідеал всезагального блага.

Окремо варто підкреслити роль особистості в процесі цілепокладання, під час якого обирається мета і завдання проекту, що відповідає тезі Ж.-П. Сартра, «людина є не щось інше як проект самої себе» (Сартр 2022, 55). Філософська суперечність у цілепокладанні особистих та соціальних проєктів Постмодерної доби є елементом буття хаосу, який нівелює сам принцип творчості суб'єкта, заперечує можливість раціональної зміни реальності.

Особливістю соціальних проєктів у філософії епохи постмодерну є втрата глибинного сенсу ідеалу, що призводить до втрати масштабності соціального проєкту, його фрагментації та розпорощення на різні соціальні практики суб'єктів. Отже, постмодерністський соціальний проєкт, на відміну від соціального проєкту Модерну, є соціальною ризомою, що складається з хаотичного розмаїття індивідуальних і соціальних практик, які у своїй дихотомічній єдності становлять складну палітру самореалізації суспільства та особистості. Питання: чи ми можемо назвати такий стан хаосу соціокультурним розвитком людства? лишається відкритим до подальшого вивчення.

Список літератури

1. Bourdieu P. *Acts of Resistance: Against the new Myths of Our Time*. Cambridge, 1998. 120 p.
2. Бірюкова М. В. Суб'єктно-праксиологічна концепція соціального проектування дис. ... докт. соціол. наук : 22.00.04 / НТУ «Харківський політехнічний інститут». Харків, 2017. 410 с
3. Бірюкова, М. В. Згуртованість в сучасному світі: realem vs virtual. *ГАБІТУС*. 2021. Вип. 25. С. 9-13. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.25.1>
4. Дротянко, Л. Концепції постмодерну: соціальний проєкт? Соціальне прогнозування? Утопія? *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. №1 (37) 2023*. С. 5-10. DOI : <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17565>.
5. Клешня, Г. Особливості соціального проектування в культурі постмодерну. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2014. № 2 (20). С. 129-133. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.20.10607>

H. Kleshnia

SUBJECT & SOCIETY IN SOCIAL PROJECTING

Introduction. The world of the 21st century is changing, constantly and unpredictably. Changeable, dynamic, unstable, sometimes chaotic, the world is constantly challenging man and society. One of the ways to organize this spontaneous chaos is through social projecting. **The aim** is to make a philosophical reception of the role of the subject in social projecting through the prism of goal setting as a basic element of a social project. **Research methods** Social harmony as a goal of a social project is associated with economic and social prosperity, high material well-being and quality of life, but is not limited to them. A notable feature of social harmony is the high quality of the social and psychological climate in society and the social relations of classes and groups, as well as among individuals. Social harmony affirms the priority of the social sphere, which is directed, subordinated and coordinated by man. **Research results.** Social harmony as a goal of a social project is associated with economic and social prosperity, high material well-being and quality of life, but is not limited to them. A notable feature of social harmony is the

6. Ніцше, Ф. *Так казав Заратустра. Жадання влади*. Вид-во Навчальна книга Богдан, 2021. 352 с.

7. Орденів, С. Керований хаос як інструмент радикального соціального конструювання сучасності в контексті глобальних викликів. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2023. № 1(37). С. 62-67. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17577>

8. Пригожин І. *Від існуючого до виниклого. Час і складність у фізичних науках*. 1985. 185 с.

9. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. *Психологія і суспільство*. № 2. 2022. С. 49-65. <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.049>

10. Шаповалова Е. Філософська рефлексія феномену соціального проектування. *Вісник НТУУ «КПІ»: Філософія. Психологія. Педагогіка*. № 1. 2014. С. 66-71.

References

1. Bourdieu, Pierre. 1988. *Acts of Resistance: Against the I Myths of Our Time*. Cambridge : Polity Press.
2. Biriukova, Maryna. 2017. "Subiektno-praksyolohichna kontsepsiia sotsialnoho proektuvannia: dis. ... doc. social. nauk" ["Subject-praxis concept of social projecting: dissertation"]. Doctor of Sociology diss., National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute".
3. Biriukova, Maryna. 2021. "Zhurtovanist v suchasnomu sviti: realem vs virtual" ["Cohesion in the modern world: realem vs virtual"]. *HABITUS* 25 : 9–13. doi.org/10.32843/2663-5208.2021.25.1
4. Drotianko, Liubov. 2023. "Kontsepsiia postmodernu: sotsialnyi proiekt? Sotsialne prohnozuvannia? Utopiia?" [Theories of Postmodernity: Social Project? Social Forecasting? Utopia?]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1(37): 5–10. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17565>.
5. Kleshnia, Hanna. 2014. "Osoblyvosti sotsialnoho proektuvannia v kulturi postmodernu" ["The Peculiarities of Social Planning in Postmodern Culture"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2(20): 129–133. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.20.10607>
6. Nietzsche, Friedrich. 2021. *Tak kazav Zarathustra. Zhadannia vlady [Thus Spoke Zarathustra. Will to Power]*. Ternopil: Vyd-vo Navchalna knyha - Bohdan.
7. Ordenov, Serhii 2023. "Kerovanyi khaos yak instrument radykalnoho sotsialnoho konstruiuvannia suchasnosti v konteksti hlobalnykh vyklykiv". ["Controlled chaos as a tool of radical social construction of modernity in the context of global challenges"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1(37): 62-67. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17577>.
8. Prigogine, Ilya. 1985. *From Being to Becoming: Time and Complexity in the Physical Sciences*. W H Freeman & Co.
9. Sartre, Jean-Paul. 2022. "Ekzystentsializm – tse humanizm" ["Existentialism is a Humanism"]. *Psykhohohiia i suspilstvo, Psychology and Society* 2: 49–65. <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.049>
10. Shapovalova, Olena. 2014. "Filosofska refleksiiia fenomenu sotsialnoho proektuvannia" ["Philosophical Reflection of the Phenomenon of Social Design"]. *Visnyk NTUU "KPI": Filosofiia. Psykhohohiia. Pedahohika, Visnyk of National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute": Philosophy. Psychology. Pedagogy* 1: 66–71.

high quality of the social and psychological climate in society and social relations among classes and groups, as well as among individuals. Social harmony affirms the priority of the social sphere, which is directed, subordinated and coordinated by man. **Discussion.** The concept of a person capable of living in the postmodern world is acquiring new characteristics. There is a shift from understanding the individual as a stable, structured system with a certain mechanism of development and interaction with the world, to the realization that the world is constructed here and now, and the "self" is constructed along with the world. According to F. Nietzsche, the human being, as a creative entity, is capable of changing their existence and, in this creative beginning, becomes akin to God; however, they also become part of the general chaos of being. In the process, all of humanity's achievements in philosophy, science, and ultimately in culture as a whole, are leveled. **Conclusions.** In the process of philosophically understanding the change in the role of the subject and society as the basis for goal setting in social projecting, we discover a certain correlation with the axiological principles of a specific cultural and historical epoch. Unlike the social project of modernity, the postmodern social project is a social rhizome, consisting of a chaotic diversity of individual and social practices, which in their dichotomous unity form a complex palette of society and individual self-realization.

Keywords: c.

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18450

УДК 130.1,130.2+165,167/168+171,172(045)

Л.П. Комісар

КУЛЬТУРА МИСЛЕННЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТИ

Київський національний лінгвістичний університет
e-mail: liudmyla.komisar@knu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-8971-4768

Анотація. У розвідці розглянута трансформація концепту «культура мислення» в світоглядних горизонтах європейської філософії, етики і культури як граничних засадах сучасного аксіологічного світорозуміння. Метою статті виступає дослідження генези і практичного становлення сучасного тренду «культура мислення» в оптиці критично-логічного та етико-аксіологічного бекґраундів. Проаналізовані сучасні виміри як теоретичних, так і прикладних аспектів культури мислення, які визначаються через своєрідне «культивування думки» у сенсі перманентної апеляції до здорового глузду, тактовності, (само)освіченості та критичної здатності до адекватних і неупереджених суджень. Проводиться ідея, що окреслений підхід не тільки не вичерпує засад і ознак культури мислення, а, навпаки, відкриває простір для подальших досліджень, зокрема, цікавого і неоднозначного поняття креативності як затребуваного в сучасності навику «Soft skills».

Ключові слова: аксіологія, етика, критика, культура мислення, логіка, практика, полілог, тренд.

Вступ

У 20-х рр. XXI ст. постає проблема тотальної відсутності у сучасній «кліповій» комунікації глибинного світорозуміння як передумови онтологічних засад аксіологічного світовідношення. Особливо гостро така нестача спостерігається на рівні так званої «масової» свідомості, яка, на жаль, не має імунітету проти ехокамер як провісників пропаганди та ідеологічних наративів. Як видно, футуристичним виявився прогноз постмодерніста Ж. Ліповецькі про настання «ери порожнечі», «імперії ефемерного» і появу «нарцисичної нової свідомості» – гедоністичної і холодної, споживацької свідомості телеглядача (або, в сучасному контексті, користувача соціальних мереж), порожню оболонку симулятивного «Я», що перманентно вдивляється в «екран без глибини», цікавиться одразу «усім і нічим» через перенасиченість інформацією (Lipovetsky 2004, 12). Тож сучасний мережевий світ пост-правди актуалізує поняття «культура мислення» як мінімум у двох векторах: критично-логічному і етико-аксіологічному. У такий спосіб, виправданою і необхідною опиняється реактулізація відомої просвітницької тези «Sapere aude!». Разом із цим, постає питання: а чи є культура мислення сучасний трендом, чи це ще одна підміна понять і чергова симулятивна «мільна бульбашка»? Така оптика і горизонт дослідження формують певні герменевтичні очікування, адже залучають наукові, філософські та етичні парадигми, такі як логіка і критичне мислення, універсалістська макроетика, етноетика, аксіологія, лінгвофілософія і філософська герменевтика. Отже, актуальність цієї

публікації обумовлена потребою дослідження адекватних критеріїв формування поняття «культура мислення» в трансдисциплінарному вимірі.

Мета дослідження

Метою статті виступає дослідження генези і практичного становлення сучасного тренду «культура мислення» в оптиці критично-логічного та етико-аксіологічного бекґраундів. Окреслена мета передбачає постановку і виконання певних завдань: по-перше, виокремити актуальні вектори становлення і трансформації поняття «культура мислення» (від античного раціо до постмодерного ірраціоналізму та метамодерної іронії); по-друге, реконтекстуалізувати класичні поняття-маркери, що гіпостазують культуру мислення через гуманістичну традицію: освіту (у сенсі самоосвіти), такт, здоровий глузд, здатність судження; по-третє, проаналізувати актуальні критерії становлення культури мислення сучасної молоді (на прикладі практичного досвіду викладання курсів за вибором); по-четверте, окреслити дискусії щодо визначення концепту «культура мислення» між різними вимірами парадигм (на прикладі сучасних наукових обговорень і публікацій), з акцентуванням уваги на можливості формування європейської культури мислення як сучасного тренду, з одного боку, і своєрідного метамодерного ґрандративу, з іншого.

Методологія дослідження

У процесі написання статті були використані міждисциплінарні методи: структуралістсько-феноменологічний, логіко-аналітичний, етико-аксіологічний, культур-філософський, герменевтико-